

Ing. H.J. Heeres

Med. No. 394

POELDIJKSE PAD

DE GLASTUINBOUW IN EEN RECONSTRUCTIEGEBIED IN HET WESTLAND

SIGN: L 27-394
EX. NO: C
MLV:

September 1988

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

REFERAAT

POELDIJKSE PAD; DE GLASTUINBOUW IN EEN RECONSTRUCTIEGEBIED IN HET WESTLAND

Heeres, H.J.,

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1988

Mededeling 394

35 p., tab., fig.

Beschrijving van de recente (1981-1986) en de tot 1996 te verwachten structurele ontwikkeling van de glastuinbouw in een reconstructiegebied van circa 390 ha in het Westland. Naast gegevens uit de CBS-landbouwstellingen en het LEI-boekhoudnet is gebruik gemaakt van aanvullende inventarisaties. Ingegaan wordt op de ontwikkeling van het aantal bedrijven en arbeidskrachten, het areaal glas en de gewassen, de productieomvang en het inkomen. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de productieomstandigheden: leeftijd glasopstanden, kavelbreedte, het voorkomen van waterbasins en substraatteelt en de moderniteit van de bedrijven.

Glastuinbouw/Reconstructie/Westland/Poeldijkse Pad

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Inhoud

	Blz.
SAMENVATTING	5
1. INLEIDING	8
1.1 Aanleiding, doel en opzet van het onderzoek	8
1.2 Enige planologische aspecten	8
2. BEDRIJVEN EN ARBEIDSKRACHTEN	12
2.1 Bedrijven	12
2.2 Bedrijfstype	13
2.3 Arbeidskrachten	14
2.4 Leeftijd bedrijfshoofden en bedrijfsopvolging	15
2.5 Lidmaatschap studieclubs	15
3. CULTUURGROND EN PRODUKTIE	16
3.1 Oppervlakte cultuurgrond en areaal glas	16
3.2 Productieomvang bedrijven	17
3.3 Teelten onder glas	18
4. PRODUKTIEOMSTANDIGHEDEN	20
4.1 Ouderdom kassen	20
4.2 Verkavelingssituatie	21
4.3 Waterbassins en substraatteelt	22
4.4 Deelname sectorbeleid energiebesparing glastuinbouw	24
4.5 Moderniteit van de bedrijven	24
5. BEDRIJFSECONOMISCHE ASPECTEN	26
5.1 Inleiding	26
5.2 Arbeidsopbrengst	26
6. TOEKOMSTIGE ONTWIKKELING ZONDER RECONSTRUCTIE	30
6.1 Inleiding	30
6.2 Aantal hoofdberoepsbedrijven	30
6.3 Areaal glas	31
6.4 Grondgebruik en bedrijfstype	31
6.5 Aantal arbeidskrachten	31
LITERATUUR	33
BIJLAGEN	34

Samenvatting

Het karakter van de studie

Ten behoeve van de voorbereiding van de reconstructie van het glastuinbouwgebied "Poeldijkse Pad" biedt dit rapport een analyse van de structuur van de tuinbouw in dit gebied. Tevens wordt een beeld geschetst van de verwachte toekomstige ontwikkeling bij het achterwege blijven van een reconstructie. Het onderzoek is door het LEI verricht in opdracht van de Landinrichtingsdienst.

Ligging en gebruik van de ruimte

Het circa 390 ha grote reconstructiegebied "Poeldijkse Pad" is gelegen tussen de dorpen Kwintsheul, Poeldijk en Honselaarsdijk. De glastuinbouwbedrijven hebben 253 ha glas in gebruik. Daarbij gaat het voor 34% om groenteteelt, voor 51% om snij- en overige bloemen en voor 14% om pot- en perkplanten.

Toename aantal hoofdberoepsbedrijven bij ongeveer gelijk blijvend aantal arbeidskrachten

In 1986 waren er in het gebied 239 hoofdberoepsglastuinbouwbedrijven en 15 nevenbedrijven. In 1981 waren er 231 hoofdberoepsbedrijven en 9 nevenbedrijven. De toename werd vooral veroorzaakt door afsplitsing van het ouderlijk bedrijf. Verwacht wordt dat dit proces in de toekomst nog zal doorgaan.

De meeste bedrijven worden na beroepsbeëindiging van het bedrijfshoofd voortgezet. In 1986 was 36% van de bedrijfshoofden ouder dan 50 jaar. Dat is relatief weinig. Van hen heeft 61% een opvolger. Het opvolgingspercentage komt overeen met het gemiddelde van het gehele Westland en ligt boven dat van het nabij gelegen reconstructiegebied "Wateringen". De bedrijven zonder opvolger zullen evenals in het verleden waarschijnlijk niet worden opgeheven, maar worden voortgezet door anderen. Op grond hiervan wordt verwacht dat het aantal hoofdberoepsbedrijven zal toenemen tot ongeveer 248 in 1996.

De afgelopen jaren was er op hoofdberoepsbedrijven sprake van een lichte daling van het aantal geregistreerde regelmatig werkzame arbeidskrachten (tot 795 in 1986). Ook het uit de landbouw telling af te leiden arbeidsvolume nam de afgelopen jaren af (tot circa 821 arbeidsjareenheden). Voor de nabije toekomst wordt rekening gehouden met een ongeveer gelijkblijvend aantal regelmatig werkzame arbeidskrachten.

Lichte toename bloemen- en potplantenteelt

De glastuinbouwproductie in het gebied bestaat voor ongeveer de helft uit bloemen, een derde uit groenten en voor het overige bijna geheel uit pot- en perkplanten. In vergelijking tot het reconstructiegebied Wateringen worden er in het gebied veel bloemen geteeld.

In het verleden is een lichte verschuiving opgetreden van groenten onder glas naar bloemen en pot- en perkplanten. Voor de toekomst wordt een verdere verschuiving in deze richting verwacht. In samenhang daarmee wordt verwacht dat het aantal potplantenbedrijven verder zal toenemen bij de ongeveer gelijkblijvend aantal glasbloemen- en glasgroentenbedrijven en een dalend aantal gemengde glasbedrijven.

Ongeveer gelijkblijvend areaal glas

Het gemiddeld areaal glas per hoofdberoepsbedrijf is de afgelopen jaren iets afgenomen, namelijk van 105 tot 103 are. Dat is ongeveer gelijk aan het getal voor het Westland als geheel. Van de hoofdberoepsbedrijven heeft bijna 65% minder dan 100 are glas en 37% minder dan 80 are. Grote en kleine kassen komen voor bij alle bedrijfstypen en in alle leeftijdscategorieën. Wel hebben de bedrijven met een bedrijfshoofd ouder dan 50 jaar met opvolger naar verhouding een groter areaal glas.

Het totale areaal glas is de afgelopen vijf jaar iets uitgebreid. Omdat het gebied bijna geheel bedekt is met glas wordt voor de toekomst slechts een beperkte uitbreiding verwacht. Mede als gevolg van splitsing van bedrijven zal het gemiddelde areaal glas per bedrijf nog iets afnemen tot circa 100 are in 1996.

Productieomstandigheden niet optimaal

Er is in het gebied een continu proces aan de gang van vervanging van oude kassen door nieuwe. Zeer veel bedrijven hebben kassen van verschillende leeftijden. Vrijwel alle cultuurgrond in het gebied is volgebouwd met kassen, zodat er op de eigen bedrijfskavel geen uitbreiding mogelijk is. In het gebied komen relatief weinig oude kassen voor. Op 13% van de bedrijven is de grootste glasopstand van voor 1970. Op 59% van de bedrijven is deze uit de jaren zeventig en op 28% is het grootste deel van de glasopstand gebouwd na 1980.

Bij veel bedrijven is de lengte-breedteverhouding van de kas erg ongunstig. Op ruim 60% is de breedte van de grootste kavel met glas minder dan 60 m. Verder is op circa twee derde van de bedrijven de lengte-breedteverhouding ongunstiger dan 1,8 : 1.

De kwaliteit van het oppervlaktewater laat soms te wensen over. Ruim een vijfde van de bedrijven heeft daarom een waterbasin of -silo.

Veel verschillen tussen de tuinders

In het gebied komen enerzijds tuinders voor die, waar dat mogelijk is, in sterke mate de moderne ontwikkelingen in de glastuinbouw volgen. Anderen laten het op dit punt wat afweten. Van de groentebedrijven teelt 50% op substraat. Dit percentage ligt onder het landelijke niveau. Aan regelingen in het kader van het sectorbeleid energiebesparing glastuinbouw heeft 56% deelgenomen. Dit ligt eveneens onder het landelijke gemiddelde.

De bedrijven zijn wat betreft hun totale infrastructuur en produktieomstandigheden ingedeeld in een aantal klassen: In het gebied zijn 65 bedrijven als modern te classificeren (27%), 139 (58%) als redelijk en 35 (15%) als achtergebleven.

Van de tuinders is 64% lid van een studieuclub, van 5% is het niet bekend of ze lid zijn en 31% is geen lid. Het percentage leden komt globaal overeen met het landelijk gemiddelde.

Bedrijfseconomische aspecten

De totale arbeidsopbrengst die in 1986 in het gebied werd voortgebracht is berekend op ongeveer 41 miljoen gulden. Dat is gemiddeld circa f 172.000,- per bedrijf, met een bij de landbouwtelling geregistreerde arbeidsbezetting van circa 3,4 arbeidsjaareenheden.

Van deze totale arbeidsopbrengst werd naar raming 27% op de glasgroentebedrijven gerealiseerd, 47% op de glasbloemenbedrijven, 14% op de pot- en perkplantenbedrijven en 12% op de gemengde bedrijven.

De spreiding in inkomenscapaciteit op de bedrijven is vrij groot, zowel binnen een bepaald bedrijfstype als tussen de bedrijfstypen onderling. Zo varieert bijvoorbeeld het gemiddelde geraamde arbeidsinkomen per bedrijf per bedrijfstype van f 131.000,- op de glasgroentebedrijven, tot f 222.000,- op de potplantenbedrijven.

Op ruim 10% van de bedrijven is de produktieomvang waarschijnlijk te klein om voor de aanwezige arbeidskrachten een inkomen te realiseren dat hoger is dan de CAO-loonkosten (inclusief werkgeversaandeel in de sociale premies) voor een werknemer met een minimuminkomen.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding, doel en opzet van het onderzoek

Op grond van de Regeling Reconstructie Oude Glastuinbouwgebieden (RROG) heeft de Stichting Verbetering Tuinbouwstructuur Westland in december 1982 een aanvraag ingediend voor reconstructie van het gehele Westland. Daar er binnen het Westland duidelijk gebieden zijn met verschillen in urgentie voor reconstructie, zijn om financiële en technische redenen later afzonderlijk voorstellen gedaan voor reconstructie van een aantal deelgebieden binnen het Westland. In dit verband is voor het gebied "Wippolder e.o." (circa 900 ha) in december 1984 een aanvraag ingediend. Op grond van budgettaire overwegingen is "Wippolder e.o." in twee deelgebieden opgesplitst. Eén daarvan is "Poeldijkse Pad", (circa 350 ha) gelegen tussen de dorpen Kwintsheul, Poeldijk en Honselersdijk (zie figuur 1.1).

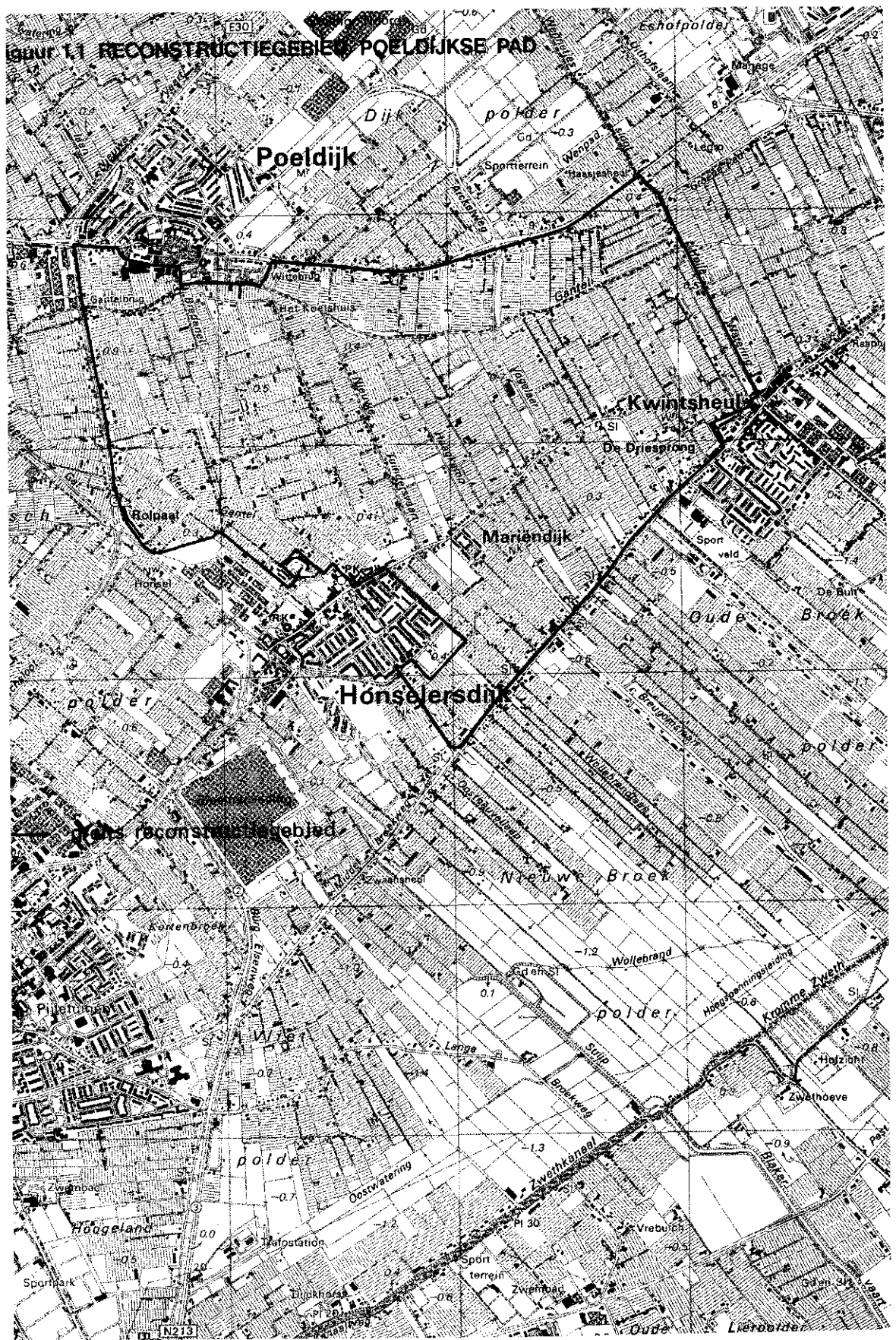
Ten behoeve van de voorbereiding van de reconstructie van het glastuinbouwgebied "Poeldijkse Pad" heeft de Landinrichtingsdienst aan het LEI verzocht een beknopte verkenning van de tuinbouw in dit gebied te leveren.

Bij het onderzoek is in belangrijke mate gebruik gemaakt van gegevens van de landbouwstellingen van 1981 en 1986. Er is in beide jaren gewerkt met sbe-normen van 1981 (zie ook bijlage 1). Deze gegevens zijn aangevuld met informatie uit andere bronnen (literatuur en dergelijke) en van personen met een grondige kennis van de plaatselijke situatie. Hierbij ging het onder meer om de leeftijd van de glasopstanden, de breedte van de grootste kavel met glas, de aanwezigheid van een waterbassin of -silo, het voorkomen van substraatteelt, de moderniteit van het bedrijf, de beroepsgroep van het bedrijfshoofd, het lidmaatschap van een studieclub en de opvolgingssituatie (zie bijlage 2). Voor de vergelijkbaarheid is de opbouw van dit rapport voor een groot deel identiek aan die van de verkenning van "Wateringen" (Rijk, 1988).

1.2 Planologische aspecten

In het rapport ex artikel 6 (Centrale Landinrichtingscommissie, 1987) staan de planologische aspecten van het gebied uitvoerig beschreven. Hieruit zijn enkele passages overgenomen, die voor deze verkenning van belang zijn.

In het Streekplan Zuid-Holland-West, zoals vastgesteld in 1987, is het gebied aangegeven als glastuinbouwgebied. In deze gebieden wordt aan de intensieve tuinbouw onder glas geen bijzondere beperkingen gesteld, die de bedrijfsvoering nadelig kunnen beïnvloeden.

Figuur 1.1 RECONSTRUCTIEGEBIED POELDIJKSE PAD

Poeldijk

Honselaersdijk

Oude Brœk

Langs de Holle Watering, die door Kwintsheul naar het noordwesten loopt, is een groene dooradering geprojecteerd. Een groene ader dient te worden opgevat als een systeem van recreatieve, ecologische en landschappelijke relaties. Door een zorgvuldige inrichting en beheer van de groene ader kan in veel gevallen de ecologische en landschappelijke structuur worden versterkt, terwijl de agrarische functies gehandhaafd blijven.

Het grootste deel van het gebied "Poeldijkse Pad" ligt in het bestemmingsplan "Landelijk Gebied" van de gemeente Naaldwijk, dat in september 1978 is goedgekeurd door Gedeputeerde Staten. Het gebied heeft de bestemming "agrarische doeleinden A", met uitzondering van de Van Reenenbuurt, de kern van Honselersdijk en de noordwestelijk daarvan gelegen gronden met de bestemmingen "bedrijfsdoeleinden" en "uit te werken gebied voor woondoeleinden".

Het oostelijk deel van het gebied "Poeldijkse Pad" ligt in het bestemmingsplan in voorbereiding "Landelijk Gebied-Zuid" van de gemeente Wateringen. Het gebied heeft de bestemming "agrarische doeleinden voor glastuinbouwbedrijven", met uitzondering van enkele percelen ten noorden van Kwintsheul die de bestemmingen "woondoeleinden" en "uit te werken gebied voor woondoeleinden" hebben.

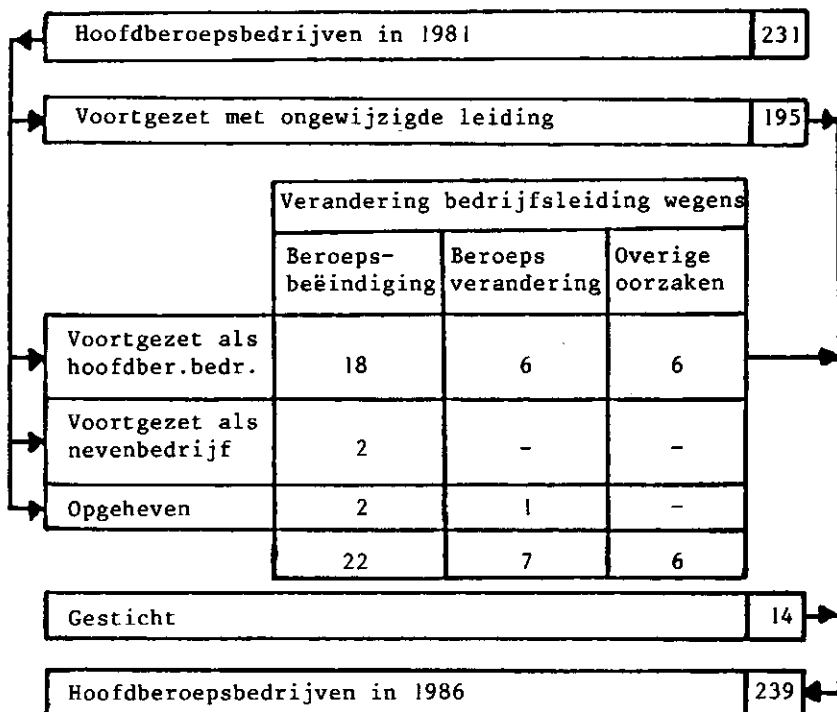
Het noordwestelijk deel van het gebied ligt in de gemeente Monster en valt deels binnen het in november 1983 door de Kroon goedgekeurde Bestemmingsplan "Dijkpolder". Dit plan geeft aan de gronden gelegen binnen de aanvraag "Poeldijkse Pad" de bestemming "agrarische doeleinden, klasse B", uitgezonderd de bebouwing van Poeldijk. Voor de gronden met de bestemming "agrarische doeleinden, klasse B" gelden geen beperkingen voor de uitoefening van glastuinbouw. Het resterende deel valt binnen het op 25 maart 1986 vastgestelde bestemmingsplan buitengebied. De betreffende gronden hebben de bestemming "Agrarisch gebied, kassen-Ak". Aldaar zijn slechts tuinbouwbedrijven met en zonder glas toegestaan.

2. Bedrijven en arbeidskrachten

2.1 Bedrijven

In het reconstructiegebied bevonden zich in 1986 254 tuinbouwbedrijven. Dit zijn voornamelijk hoofdberoepsbedrijven, dat wil zeggen dat het bedrijfshoofd het merendeel van zijn tijd aan het tuinbouwbedrijf besteedt. Op slechts 15 van de 254 bedrijven (6%) wordt de tuinbouw als nevenberoep uitgeoefend.

Door stichting van nieuwe bedrijven is het totale aantal bedrijven de afgelopen vijf jaar fors toegenomen, namelijk van 240 in 1981 tot 254 in 1986. Daarnaast hebben zich in de loop der tijd veranderingen voorgedaan in de bedrijfsleiding. Figuur 2.1 geeft een beeld van de veranderingen in het aantal hoofdberoepsbedrijven.

Figuur 2.1 Wijze van veranderingen in het aantal hoofdberoepsbedrijven

Op 22 bedrijven beëindigde het bedrijfshoofd zijn activiteiten als tuinder. Dertien van hen werden opgevolgd door een zoon of ander familielid en vijf door een "vreemde". Opvallend in vergelijking met andere glastuinbouwgebieden is het grote aantal stichtingen (14) en het kleine aantal opheffingen (3). Dit leidde de afgelopen vijf jaar tot een stijging van het aantal hoofdberoepsbedrijven van 231 in 1981 tot 239 in 1986. Het aantal stichtingen bedroeg 6,1% van de in 1981 aanwezige hoofdberoepsbedrijven. In het reconstructiegebied Wateringen 4,8%. Een opmerkelijk verschil met Wateringen is dat in Poeldijkse Pad de stichtingen voor een belangrijk deel ontstaan door afsplitsing van het ouderlijk bedrijf en in mindere mate door nieuw-vestiging op percelen, die voorheen niet als tuinland in gebruik waren. In Wateringen is dit juist andersom.

2.2 Bedrijfstype

De in het gebied aanwezige hoofdberoepsbedrijven zijn onderverdeeld in vier bedrijfstypen (zie tabel 2.1). Op de gemengde bedrijven na zijn alle bedrijven gespecialiseerd in een bepaalde produktierichting. In de afgelopen vijf jaar is vooral het aantal potplantenbedrijven sterk toegenomen. Veel nevenbedrijven hadden in 1986 een gemengd karakter. In vergelijking met het reconstructiegebied Wateringen zijn er in Poeldijkse Pad veel glasbloemenbedrijven.

Tabel 2.1 Aantal bedrijven naar bedrijfstype

Bedrijfstype 1)	Nevenbedrijven		Hoofdberoepsbedrijven	
	1981	1986	1981	1986
Glasgroentebedrijven	4	4	82	86
Glasbloemenbedrijven 2)	-	2	106	105
Potplantenbedrijven 3)	2	2	17	26
Gemengd glasbedrijven	3	7	26	22
Totaal	9	15	231	239

- 1) Meer dan 80% van de totale produktie in sbe betreft de in de type-omschrijvingen aangegeven teelt, met uitzondering van de gemengde bedrijven.
- 2) Glasbloemenbedrijven: Snijbloemen- en overige bloemenbedrijven.
- 3) Inclusief perkplantenbedrijven.

2.3 Arbeidskrachten

Het totale aantal geregistreeerde (dat wil zeggen bij de landbouwtelling opgegeven) regelmatig werkzame arbeidskrachten in het gebied is de afgelopen jaren afgenomen (zie tabel 2.3). Het totale arbeidsvolume bedroeg in 1986 821 arbeidsjaareenheden (AJE) 1) tegen 839 in 1981. Verder werkten er in 1986 251 arbeidskrachten onregelmatig of minder dan 20 uur per week mee op de bedrijven in het gebied.

Afgezien van losse, niet geregistreeerde arbeidskrachten en meewerkende echtgenotes is 34% van alle hoofdberoepsbedrijven een eenmansbedrijf, 24% een tweemansbedrijf en 22% een driemansbedrijf. Op 20% van de hoofdberoepsbedrijven werken vier of meer arbeidskrachten. Dit beeld komt globaal overeen met de situatie in het reconstructiegebied Wateringen. In vergelijking met 1981 is de verdeling van het aantal arbeidskrachten over de bedrijven gelijk gebleven.

Tabel 2.3 Geregistreeerde arbeidskrachten op hoofdberoepsbedrijven

Regelmatig meewerkende arbeidskrachten 20 uur en meer per week *)	1981		1986	
	aantal	%	aantal	%
Bedrijfshoofden/echtgenoten	398	48	363	46
Meewerkende kinderen	82	10	80	10
Vreemde arbeidskrachten	351	42	352	44
Totaal	831	100	795	100

*) In 1981: 15 uur en meer.

Tabel 2.3 laat de samenstelling zien van het arbeidsvolume in Poeldijkse Pad. De gemiddelde arbeidsbezetting bedroeg in 1986 3,3 regelmatige arbeidskrachten per bedrijf (3,6 in 1981). De arbeidsbezetting was in 1981 het hoogst op de potplantenbedrijven (6,15). In 1986 is dit verschil in gemiddelde arbeidsbezetting met andere bedrijfstypen vrijwel verdwenen.

- 1) Arbeid van zowel regelmatige als onregelmatige arbeidskrachten. Eén persoon, werkzaam als regelmatige arbeidskracht wordt maximaal voor één arbeidsjaareenheid geteld (1 AJE = 2250 uur).

2.4 Leeftijd van de bedrijfshoofden en bedrijfsopvolging

De afgelopen jaren is de leeftijdsopbouw van de bedrijfshoofden in Poeldijkse Pad nauwelijks gewijzigd (zie tabel 2.4) en wijkt maar weinig af van die in "Wateringen". Van de bedrijfshoofden van minstens 50 jaar heeft 61% een opvolger uit eigen familiekring. Dit komt overeen met het gemiddelde in het Westland en is hoger dan die in "Wateringen". Het opvolgingspercentage is het hoogst op potplantenbedrijven (70%) en het laagst op gemengde glasbedrijven (27%). De glasgroente- en glasbloemenbedrijven hebben een opvolgingspercentage van 54 respectievelijk 36.

Tabel 2.4 Leeftijdsopbouw en opvolgingssituatie

Leeftijd	Bedrijfshoofden 1)				Aantal bedrijfshoofden van minstens 50 jaar in 1986		
	1981		1986		met opvolger	opvolging onbekend	zonder opvolger
	aant.	%	aant.	%			
Tot 40 jaar	75	32	71	30			
40-50 jaar	74	32	70	29			
50-60 jaar	59	26	65	27	35	11	19
60 jaar e.o.	23	10	33	14	25	1	7
Totaal	231	100	239	100	60	12	19

1) Bij meerdere bedrijfshoofden op één bedrijf is het oudste bedrijfshoofd aangehouden.

2.5 Lidmaatschap studieclub

Bij de aanvullende inventarisatie door het LEI is gevraagd naar het al of niet lid zijn van een studieclub. De studieclubs, die meestal per teelt georganiseerd zijn, spelen een belangrijke rol bij de kennisoverdracht in de glastuinbouw. Nieuwe ontwikkelingen op het gebied van bijvoorbeeld teelttechnieken, ziektebestrijding, nieuwe kassen, energiebesparing en dergelijke worden binnen de studieclubs besproken en beproefd, waarbij men elkaar kan corrigeren en stimuleren.

In Poeldijkse Pad is van 153 telers (64%) bekend dat ze lid zijn van een studieclub, 74 zijn geen lid (31%) en van 12 (5%) is niet bekend of ze lid zijn. Het totale percentage tuinders dat lid is van een studieclub ligt ongeveer op het landelijk gemiddelde (circa 67%). Relatief het grootste aantal niet-leden is te vinden op de gemengde glasbedrijven, de kleine bedrijven en de bedrijven met een bedrijfshoofd ouder dan vijftig jaar zonder opvolger.

3. Cultuurgrond en produktie

3.1 Oppervlakte cultuurgrond en areaal glas

In 1986 bedroeg de totale oppervlakte cultuurgrond (gemeten maat) 268 ha, hetgeen bijna gelijk is aan de oppervlakte in 1981. Hiervan was 96% in gebruik als tuinland, 2% als grasland en 2% als braakland. In 1981 was het aandeel tuinbouw iets minder groot (94%). Tweeënvijftig tuinders, die zowel in 1981 als in 1986 als hoofdberoeper stonden geregistreerd, hebben de afgelopen vijf jaar hun bedrijf met gemiddeld 22 are cultuurgrond uitgebreid. Tweeëntachtig tuinders verkleinden hun bedrijf met gemiddeld 20 are.

Opmerkelijk is de sterke verkleining van de gemiddelde bedrijfsoppervlakte van potplantenbedrijven. Waarschijnlijk is dit het gevolg van het ontstaan een relatief groot aantal nieuwe kleine bedrijven door afsplitsing van het ouderlijk bedrijf, waarbij de zoon zich heeft gespecialiseerd in potplanten.

Tabel 3.1 Areaal glas naar bedrijfstype op hoofdberoepsbedrijven en verdeling van bedrijven naar areaal in 1986

Bedrijfs- type	Totaal glas- areaal (are)	Gemiddelde glasareaal per bedrijf		Aantal bedrijven met .. are glas in 1986				
		-----		tot	60-	80-	100-	150
		1981	1986	60	80	100	150	e.m.
Glasgr.bedr.	9307	103	108	5	17	31	20	13
Glasbl.bedr.	10851	105	103	15	27	24	20	19
Potpl.bedr.	1982	103	76	8	6	6	5	1
Gemengd bedr.	2409	111	109	7	4	4	4	3
Totaal bedr.	24550	105	103	35	54	65	49	36
Neven.bedr.	734	68	52	12	1	0	0	1
Alle bedr.	25284	104	99	47	55	65	49	37

Ondanks een lichte daling van het totale areaal cultuurgrond van de geregistreerde bedrijven in het gebied is het totale areaal glas enigszins toegenomen, namelijk met 370 are, waarvan 250 are op hoofdberoepsbedrijven en 119 are op nevenbedrijven. Daardoor steeg de bedekkingsgraad, dat wil zeggen het areaal glas/areaal cultuurgrond, op de hoofdberoepsbedrijven van 93,3% in 1981 tot 95,6% in 1986. Duidelijk zal zijn dat er nauwelijks nog ruimte is voor uitbreiding van het areaal glas.

Het gemiddelde areaal per bedrijf daalde enigszins. Dat komt grotendeels voort uit het relatief grote aantal stichtingen in het gebied. In Poeldijkse Pad zijn een aantal bedrijven de afgelopen periode opgedeeld tussen vader en zoon. Het gaat hier waarschijnlijk om een meer geleidelijke vorm van bedrijfsopvolging. Als de vader na een aantal jaren zijn verkleinde bedrijf beëindigt, zal de zoon dit resterende bedrijfsdeel waarschijnlijk overnemen. Het bedrijf van vader wordt dan in de landbouwtelling als opgeheven beschouwd. In Poeldijkse Pad mag voor drie van de in totaal veertien stichtingen zo'n geleidelijke bedrijfsovername worden aangenomen. De overige opgesplitste bedrijven en de op nieuw tuinland gestichte bedrijven duiden op een mogelijke intensivering (meer geldopbrengst per vierkante meter glas). De gestichte bedrijven hebben over het algemeen meer sbe per ha dan de overige bedrijven. Relatief een groot deel van de gestichte bedrijven specialiseert zich op potplanten. Hoewel de gemiddelde bedrijfsomvang relatief klein is (344 sbe), worden de gestichte bedrijven door streekkenners als modern gekwalificeerd (zie ook hoofdstuk 4).

Voor een economisch rationele bedrijfsvoering wordt door het Consulentenschap voor de Tuinbouw 50 are glas als minimumnorm aangegeven om een bedrijf te beginnen. Uiteraard is dit sterk afhankelijk van de betreffende glasteelt. In het sectorbeleid energiebesparing glastuinbouw is de minimumnorm voor een glasgroentebedrijf gesteld op 45 are, voor een snijbloemenbedrijf op 35 are en voor een potplantenbedrijf op 15 are.

Het economisch optimum ligt echter aanmerkelijk hoger, namelijk rond 100 are voor glasbloemen en glasgroentebedrijven en rond 60 are voor potplantenbedrijven.

Een en ander is echter sterk afhankelijk van de produktieomstandigheden op de bedrijven, de specifieke teelten en van de kwaliteit van de ondernemer. Van de glasbloemen- en glasgroentebedrijven is Poeldijkse Pad had ongeveer 38% meer dan 100 are glas en van de potplantenbedrijven had 69% meer dan 60 are glas. Vooral veel glasgroente- en glasbloemenbedrijven kunnen waarschijnlijk nog schaalvoordelen behalen door vergroting van het areaal onder glas.

3.2 Produktieomvang van de bedrijven

De gemiddelde bedrijfsomvang per hoofdberoepsbedrijf, gemeten in sbe, is de afgelopen vijf jaar gelijk gebleven (432 sbe). De gemiddelde omvang ligt hiermee bijna op hetzelfde niveau als in het Westland.

Tabel 3.2 Aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfsomvang en bedrijfstype

Bedrijfstype	Aantal bedrijven met ... sbe					Aantal sbe gemiddeld	
	tot	190-	250-	350-	500	-----	
	190	250	350	500	e.m.	1981	1986
Glasgroentebedr.	7	9	30	26	14	376	386
Glasbloemenbedr.	5	12	34	26	28	453	437
Potplantenbedr.	2	2	4	8	10	615	477
Gemengde glasbedr.	5	4	4	4	5	406	530
Totaal	19	27	72	64	57	432	432

Zoals in de verkenning van Wateringen is aangegeven zijn voor bedrijven kleiner dan circa 300 sbe bij bedrijfsvergroting nog aanzienlijke voordelen te behalen. Vanaf circa 400 sbe nemen de schaalvoordelen nauwelijks nog toe. Zoals hiervoor reeds is opgemerkt ten aanzien van het areaal glas per bedrijf kan het economisch optimum van bedrijf tot bedrijf verschillen al naar gelang de specifieke omstandigheden op de bedrijven (onder andere moderniteit van de bedrijfsuitrusting). Uit het feit dat bijna de helft van de hoofdberoepsbedrijven kleiner is dan 300 sbe, kan worden afgeleid dat op veel bedrijven nog wel schaalvoordelen zijn te behalen (zie tabel 3.2). In deze wijkt het gebied niet veel af van het reconstructiegebied Wateringen.

3.3 Teelten onder glas

De glastuinbouwproductie in het gebied bestaat voor 34% uit glasgroente, voor 14% uit pot- en perkplanten, voor 51% uit bloemen en voor 1% uit overige teelten. De totale productieomvang, uitgedrukt in sbe is de afgelopen vijf jaar met 3% toegenomen, hetgeen overeenkomt met het gemiddelde in het Westland. In tabel 3.3 zijn de oppervlaktes van de diverse teelten onder glas weergegeven. In het gebied is een lichte verschuiving opgetreden van minder glasgroenten (vooral van tomaten) naar meer pot- en perkplanten.

Tabel 3.3 Oppervlakte van de teelten onder glas. Alle bedrijven

Teelt	Arealen (are)		Percentages	
	1981	1986	1981	1986
Tomaten	8017	6945	32	27
Paprika's	700	1040	3	4
Komkommers	172	398	1	2
Overige groenten	1492	1817	6	7
Totaal groenten	10383	10200	42	40
Chrysanten	2917	3640	12	15
Anjers	3124	2083	13	8
Freesia's	1768	1531	7	6
Lelies	283	366	1	2
Rozen	669	701	3	3
Anthuriums	139	-	1	-
Overige bloemen	3560	4087	14	16
Totaal bloemen	12460	12408	50	50
Pot- en perkplanten	1801	2531	7	10
Fruit	270	145	1	-
Totaal glasareaal	24914	25284	100	100

4. Produktieomstandigheden

De produktieomstandigheden, die in dit hoofdstuk centraal staan, zijn voor het merendeel door het LEI geïnventariseerd met behulp van tuinders uit het gebied, die de plaatselijke situatie goed kennen. Dit geldt voor de ouderdom van de kassen, de breedte van de grootste kavel met glas, het aanwezig zijn van waterbassins, het voorkomen van substaatteelt en de moderniteit van de bedrijven. De deelname aan het sectorbeleid energiebesparing is geïnventariseerd via de districtbureauhouder van het Bureau Uitvoering Regelingen. De gehanteerde vragenlijst is opgenomen in bijlage 2.

4.1 Ouderdom van de kassen

Tabel 4.1 Procentuele verdeling van de hoofdberoepsbedrijven naar bouwjaar van de grootste glasopstand en naar areaal glas, bedrijfstype, leeftijd van het bedrijfs- hoofd en opvolgingssituatie

	Bouwjaar grootste glasopstand			Totaal bedr.	
	voor 1970	1970-1980	na 1980	%	aantal
Areaal glas (are)					
tot 60	23	60	17	100	35
60- 80	13	61	26	100	54
80-100	14	51	35	100	65
100-150	6	63	31	100	49
150 en meer	8	61	31	100	36
Bedrijfstype					
glasgroentebedrijven	7	60	34	100	86
glasbloemenbedrijven	11	59	30	100	105
potplantenbedrijven	8	58	34	100	26
gemengde glasbedrijven	45	50	5	100	22
Leeftijd bedrijfshoofd					
tot 40 jaar	7	68	25	100	71
40-50 jaar	10	57	33	100	70
50 jaar en ouder, van wie	18	57	29	100	98
- met opvolger	7	58	35	100	60
- zonder opvolger	46	35	19	100	26
- opvolger onbekend	17	67	17	100	12
Alle bedrijven	13	59	28	100	239

In de glastuinbouw geldt doorgaans dat de kassen na circa vijftien jaar verouderd zijn. Hoe jonger de kas hoe efficiënter meestal de produktiemiddelen arbeid, energie en kapitaal aangewend kunnen worden en hoe groter de lichtinval, die opbrengstverhogend werkt, is.

Volgens de verkregen informatie in het gebied is op circa 13% van de bedrijven de grootste glasopstand gebouwd vóór 1970. Op bijna zestig procent van de bedrijven is de belangrijkste kas in de jaren zeventig gebouwd en bijna dertig procent van de bedrijven heeft het grootste deel van de glasopstand gebouwd na 1980 (zie tabel 4.1). Er is in het gebied een continu proces van vervanging van oude kassen door nieuwe kassen. Zeer veel bedrijven hebben kassen van verschillende leeftijden. In vergelijking met het reconstructiegebied "Wateringen" zijn er in Poeldijkse Pad veel minder oude kassen.

Oude en jonge kassen komen voor bij alle bedrijfsgroottes, bedrijfstypen en leeftijdscategorieën. Toch zijn er wel enkele opvallende zaken: relatief meer oude kassen komen voor op kleine bedrijven, gemengde glasbedrijven en op bedrijven wel een bedrijfshoofd ouder dan 50 jaar zonder opvolger. Nieuw gebouwde kassen komen relatief meer voor op middelgrote bedrijven (80-100 are) en bij oudere bedrijfshoofden met een opvolger.

4.2 Verkavelingssituatie

Voor de bedrijven is het van belang dat alle grond zoveel mogelijk op één plek geconcentreerd is. Dit is niet bij alle bedrijven het geval. Van de hoofdberoepsbedrijven heeft 88% grond in één kavel liggen. Ook is het van belang dat de kavel niet te klein is en voldoende ruimte biedt voor een eventuele uitbreiding van het glasareaal. Bij de meeste bedrijven in het gebied is geen uitbreiding van het glas op dezelfde kavel mogelijk. Immers meer dan 95% van de grond is bedekt met glas. Bovendien is het van belang dat de perceelsvorm een gunstige lengte-breedteverhouding heeft. De produktiviteit van de ingezette arbeid, kapitaal en energie is per m² glasoppervlakte hoger naarmate het bedrijf groter en de perceelsvorm gunstiger is. Een ideale verhouding van een glasperceel is 1:1, aanvaardbaar in het kader van nieuwvestiging is 1,8:1 (Oosthoek 1983). Voordelen van de meer vierkante vorm van glaspercelen zijn: lagere bouwkosten, efficiëntere benutting van de beteelbare grond, besparing lengte intern transportpad, besparing arbeidskosten, lagere energiekosten en betere werkomstandigheden.

In tabel 4.2 zijn de bedrijven ingedeeld naar de breedte van de grootste kavel met glas.

Bij veel bedrijven is de breedte van de glasopstand erg ongunstig. Op ruim zestig procent van de bedrijven is de breedte van de grootste kavel met glas minder dan 60 m. Verder is op circa twee derde van de bedrijven de lengte-breedteverhouding van de grootste kavel ongunstiger dan 1,8 : 1.

Tabel 4.2 Procentuele verdeling van de hoofdberoepsbedrijven naar breedte van de grootste kavel met glas naar areaal glas, bedrijfstype, leeftijd van het bedrijfs- hoofd en opvolgingssituatie

	Kavelbreedte van de grootste glasopstand (meter)							Totaal bedrijven	
	tot 40	40/ 50	50/ 60	60/ 70	70/ 80	80/ 90	90 e.m.	%	aantal
Areaal glas (are)									
tot 60	35	37	11	11	6	-	-	100	35
60- 80	30	15	30	4	15	4	2	100	54
80-100	30	18	12	15	15	8	2	100	65
100-150	26	12	8	14	12	10	18	100	49
150 en meer	22	11	11	3	11	11	31	100	36
Bedrijfstype									
glasgroentebedr.	29	14	16	12	16	8	5	100	86
glasbloemenbedr.	28	19	13	10	12	6	12	100	105
potplantenbedr.	27	30	15	12	8	4	4	100	26
gemengde glasbedr.	31	14	18	5	5	9	18	100	22
Leeftijd bedrijfshoofd									
tot 40 jaar	32	17	18	5	9	10	9	100	71
40-50 jaar	23	23	12	10	19	9	4	100	70
50 jr.en ouder, w.v.	31	15	14	13	11	3	13	100	98
- met opvolger	25	12	13	17	12	5	16	100	60
- zonder opvolger	42	18	12	8	12	-	8	100	26
- opvolger onbekend	25	25	25	8	8	-	9	100	12
Alle bedrijven	28	18	15	10	13	7	9	100	239

De relatief ongunstigste kavelbreedte hebben de bedrijven tot 60 are glas en de potplantenbedrijven. De relatief gunstigste kavelbreedte hebben de oudere bedrijfshoofden met opvolger en de grote glastuinbouwbedrijven (meer dan 150 are).

4.3 Waterbassins en substraatteelt

Teeltmethodes ontkoppeld van de grond, de zogenaamde substraatteelt (waarbij het substraat meestal steenwol is) geven nieuwe mogelijkheden en hogere gewasopbrengsten (potentieel ongeveer 20%). Dit onder meer door een nauwkeuriger afstemming van water- en voedingsstoffen op de behoeften van het gewas. Substraatteelt voor groentegewassen is vooral mogelijk voor tomaten,

komkommer, paprika en aubergine. Substraatteelt voor bloemgewassen betreft vooral gerbera's, rozen en anjers.

In Poeldijkse Pad heeft 22% van de bedrijven substraatteelt (zie tabel 4.3).

Tabel 4.3 Verdeling van de hoofdberoepsbedrijven met een waterbassin, of silo en/of substraatteelt naar areaal glas, bedrijfstype, leeftijd bedrijfshoofd en opvolgingssituatie

	Bedrijven met ...					
	waterbassin		silo		substraat	
	aant.	perc.	aant.	perc.	aant.	perc.
Areaal glas (are)						
tot 60	2	6	2		4	11
60- 80	2	4	7	13	4	7
80-100	9	14	11	17	17	26
100-150	8	16	7	15	16	33
150 en meer	1	3	5	14	12	33
Bedrijfstype						
glasgroentebedr.	11	13	14	16	43	50
glasbloemenbedr.	7	7	8	8	7	7
potplantenbedr.	3	12	5	19	2	8
gemengde glasbedr.	1	5	3	14	1	5
Leeftijd bedrijfshoofd						
tot 40 jaar	8	11	12	17	15	21
40-50 jaar	8	11	7	10	17	24
50 jr.en ouder, w.v.	6	6	11	11	21	21
- met opvolger	6	10	10	17	18	30
- zonder opvolger	-	-	-	-	2	8
- opvolger onbekend	-	-	1	8	1	8
Alle bedrijven	22	9	30	13	53	22

Op grotere bedrijven komt substraatteelt vaker voor dan op de kleinere. De oudere bedrijfshoofden met opvolger hebben gemiddeld vaker substraatteelt dan de jongere bedrijfshoofden. Van de groentebedrijven in het gebied teelt circa 50% van de bedrijven op substraat. Dit komt ongeveer overeen met het landelijk gemiddelde. Op slechts enkele glasbloemenbedrijven (7%) wordt op substraat geteeld. Dit ligt onder het landelijk gemiddelde (10 à 15%).

Voor substraatteelt is het belangrijk dat de waterkwaliteit aan hoge eisen voldoet. Vandaar dat een aantal telers waterbassins voor de opvang van regenwater hebben aangelegd. Tenminste als daar plaats voor was op hun kavel. Op ongeveer een tiende van de bedrijven is momenteel een waterbassin aanwezig. Vooral op middelgrote (80-150 are glas) en glasgroentebedrijven komen relatief veel waterbassins voor (zie tabel 4.3). In Poeldijkse Pad zijn relatief gezien veel minder waterbassins dan in Wateringen (+ 25%). Evenals in Wateringen is hiervoor op veel bedrijven geen ruimte. In plaats daarvan maken veel bedrijven met substraatteelt gebruik van leidingwater in combinatie met opgevangen regenwater in silo's. Van alle hoofdberoepsbedrijven in het gebied heeft 13% een silo. Silo's komen relatief veel voor op potplantenbedrijven en bedrijven met een jong bedrijfshoofd (jonger dan 40 jaar) of een ouder bedrijfshoofd (ouder dan 50 jaar) met opvolger.

4.4 Deelname sectorbeleid energiebesparing glastuinbouw

Door zeer veel tuinders in het gebied is gebruik gemaakt van de regelingen in het kader van het sectorbeleid glastuinbouw om energiebesparende maatregelen te treffen. Daarbij moest de individuele tuinder een energiebesparingsplan (1981-1985) opstellen, waarin hij moest aangeven welke investeringen hij reeds had gedaan en welke investeringen hij uiterlijk voor 1 januari 1985 zou doen. Daarbij kon gekozen worden uit een groot aantal energiebesparende investeringen met een genormeerd besparingspercentage, zoals bijvoorbeeld:

- gevelisolatie (3%- 9%);
- energieschermen (20%-35%);
- dubbeldek (25%-35%);
- rookgascondensor (7%-15%);
- wijzigingen in het verwarmingssysteem (8%-20%).

De overheidsbijdrage bedroeg 35 cent per bespaarde m³ gas. De maximum-overheidsbijdrage bedroeg f 87.500,- per bedrijf. Dit met een maximum van 25% van de totale investering.

In totaal hebben 133 tuinders (56%) in het gebied een aanvraag ingediend die goedgekeurd is in het kader van deze regelingen en ook daadwerkelijk is uitgevoerd. Dit percentage ligt iets onder het landelijk gemiddelde (63%). In Poeldijkse Pad is praktisch alleen subsidie aangevraagd voor klimaatbeheersing (condensor). Vooral potplantenbedrijven, glasbloemenbedrijven en bedrijven met een bedrijfshoofd ouder dan vijftig zonder opvolger profiteerden van deze regeling.

4.5 Moderniteit van de bedrijven

De bedrijven in het gebied zijn wat betreft hun totale infrastructuur en produktieomstandigheden in een aantal klassen in

te delen. Onderscheiden zijn: moderne bedrijven (het bedrijf is vergelijkbaar met nieuwvestiging), redelijke bedrijven (men heeft in zijn wat oudere kas aan energiebesparingsmaatregelen en/of klimaatregeling, automatisering, substraatteelt gedaan) en achtergebleven bedrijven (men heeft niets of praktisch niets aan enige modernisering gedaan).

Streekkenners in het gebied kwalificeerden 35 bedrijven (15%) als achtergebleven, 163 (58%) als redelijk en 65 (27%) als modern. Relatief de meest achtergebleven bedrijven komen voor binnen de groep van gemengde glasbedrijven en bij de bedrijfs-
hoofden ouder dan 50 jaar zonder opvolger. Ook geldt doorgaans dat kleine bedrijven meer achtergebleven zijn dan grotere bedrijven. Volgens streekkenners hebben bedrijven met een bedrijfshoofd ouder dan vijftig met opvolger meestal een moderner bedrijf dan de overige bedrijven (zie tabel 4.4).

Tabel 4.4 Procentuele verdeling van de hoofdberoepsbedrijven naar de mate van moderniteit naar areaal glas, bedrijfstype, leeftijd van het bedrijfshoofd en opvolgingssituatie

	Bedrijven gekwalificeerd als ...			Totaal bedrijven	
	mo- dern	rede- lijk	achter- gebleven	%	aantal

Areaal glas (are)					
tot 60	11	51	38	100	35
60- 80	17	72	11	100	54
80-100	32	51	17	100	65
100-150	31	69	-	100	49
150 en meer	44	42	14	100	36

Bedrijfstype					
glasgroentebedrijven	29	62	9	100	86
glasbloemenbedrijven	30	59	11	100	105
potplantenbedrijven	27	58	15	100	26
gemengde glasbedrijven	5	41	54	100	22

Leeftijd bedrijfshoofd					
tot 40 jaar	23	65	12	100	71
40-50 jaar	33	54	13	100	70
50 jaar en ouder, w.v.	27	56	17	100	98
- met opvolger	38	57	5	100	60
- zonder opvolger	12	42	46	100	26
- opvolger onbekend	-	83	17	100	12

Alle bedrijven	27	58	15	100	239
-----					

5. Bedrijfseconomische aspecten

5.1 Inleiding

Van de bedrijven in dit gebied zijn geen bedrijfseconomische gegevens beschikbaar. Om toch inzicht te krijgen in een aantal bedrijfseconomische aspecten van de tuinbouw in het reconstructiegebied is gebruik gemaakt van beschikbare gegevens van bedrijven uit het LEI-boekhoudnet. Deze gegevens hebben betrekking op de boekjaren 1983, 1984 en 1985. Voor de glasgroente- en glasbloemenbedrijven is uitgegaan van de LEI-bedrijven uit het Zuidhollandse glasdistrict. Voor de potplantenbedrijven van die uit het gehele land.

Tussen deze bedrijven en die in Poeldijkse Pad zijn enige verschillen. Zo zijn de glasgroentebedrijven wat produktie-omvang betreft gemiddeld circa 16%, de glasbloemenbedrijven circa 2% en de potplantenbedrijven gemiddeld 10% kleiner dan de bedrijven uit het LEI-boekhoudnet. Verder dient te worden opgemerkt dat de gegevens uit het boekhoudnet betrekking hebben op bedrijven voor meer dan 60% van de produktie uit de betreffende teelt bestaat, terwijl deze grens bij de bedrijven in Poeldijkse Pad op 80% ligt.

Hierna wordt ingegaan op de totale geschatte arbeidsopbrengst 1) in Poeldijkse Pad, de verdeling ervan per bedrijfstype en de geschatte arbeidsopbrengst per regelmatig werkzame arbeidskracht.

Bij de interpretatie van deze cijfers moet bedacht worden dat dit gemiddelde genormeerde cijfers zijn. De situatie in Poeldijkse Pad kan bijvoorbeeld door specifieke teelten, teeltomstandigheden en wijze van financieren afwijken van het gemiddelde beeld in het Zuidhollands Glasdistrict. Ook de relatief minder goede produktieomstandigheden in Poeldijkse Pad kunnen hierbij een rol spelen.

5.2 Arbeidsopbrengst

De gemiddelde arbeidsopbrengst per sbe per jaar varieerde in de jaren 1983 t/m 1985 van f 339,- op een glasgroentebedrijf, f 419,- op een glasbloemenbedrijf tot f 463,- op een potplantenbedrijf. Uitgaande van deze bedragen en de bedrijfsomvang is voor de bedrijven in Poeldijkse Pad de arbeidsopbrengst berekend. Voor de gemengde glastuinbouwbedrijven is dit gebeurd naar rato van het aandeel van de betreffende teelten in de totale bedrijfsom-

---

1) Arbeidsopbrengst = netto-bedrijfsresultaat + berekende kosten voor de arbeid van de ondernemer en zijn medewerkers.

vang. Waarschijnlijk zal daardoor de arbeidsopbrengst enigszins worden overschat omdat verondersteld mag worden, dat de resultaten per teelt op de niet gespecialiseerde bedrijven lager zullen zijn dan die op gespecialiseerde bedrijven.

Op basis hiervan is de totale arbeidsopbrengst in 1986, dat is het totale inkomen verkregen uit alle ingezette arbeid, op de tuinbouwbedrijven in het reconstructiegebied geraamd op ongeveer 41 miljoen gulden. Per hoofdberoepsbedrijf is dit gemiddeld circa f 172.000,- (bij een geregistreeerde arbeidsbezetting van circa 3,4 arbeidsjaareenheden).

De arbeidsopbrengst per ha glastuinbouw bedraagt op basis van deze berekening in het gebied gemiddeld circa f 159.000,-. Van de totale arbeidsopbrengst in het gebied wordt 27% op de glasgroentebedrijven gerealiseerd, 47% op de glasbloemenbedrijven, 14% op de potplantenbedrijven en 12% op de gemengde glasbedrijven.

De berekende arbeidsopbrengst (voor de ondernemer + alle medewerkers) naar bedrijfstype loopt nogal uiteen. Deze varieert van gemiddeld circa f 131.000,- voor het glasgroentebedrijf, circa f 183.000,- voor het glasbloemenbedrijf tot f 228.000,- voor het potplantenbedrijf. Het gemiddelde voor de gemengde glasbedrijven is berekend op f 223.000,-. Zoals hiervoor is aangegeven zullen de resultaten op deze bedrijven in werkelijkheid waarschijnlijk iets lager zijn.

Ook binnen de onderscheiden bedrijfstypen is er een grote variatie in arbeidsopbrengst. Tabel 5.1 geeft hiervan een beeld.

Tabel 5.1 Hoofdberoepsbedrijven ingedeeld naar arbeidsopbrengst per jaar en bedrijfstype 1)

Bedrijfstype	Percentage bedrijven met een totale arbeidsopbr. (x f 1000)						Aantal bedrijven
	tot 50	50-100	100-150	150-200	200-300	300 e.m.	
Glasgroentebedrijven	7	28	42	12	8	3	86
Glasbloemenbedrijven	1	11	39	19	18	14	105
Potplantenbedrijven	0	15	12	19	38	16	26
Gemengde glasbedrijven	18	23	18	14	9	18	22
Totaal	4	19	35	16	15	11	239

1) Gebaseerd op boekhoudgegevens 1983 t/m 1985 en sbe-gegevens 1986.

Naast een grote variatie in de totale arbeidsopbrengsten per bedrijf is er ook een grote variatie in de arbeidsopbrengsten per arbeidsjaareenheid.

Deze is berekend op gemiddeld f 45.000,- voor de glasgroentebedrijven, f 51.000 voor de glasbloemenbedrijven, tot f 54.000,- voor de gemengde glasbedrijven en f 55.000,- voor de potplantenbedrijven. Hierbij is geen rekening gehouden met de niet-geregistreeerde arbeidskrachten. Ter vergelijking: de CAO-loonkosten voor een werknemer met een minimumloon, inclusief werkgeversaandeel, bedragen circa f 34.000,- per jaar. Op ongeveer 12% van de hoofdberoepsbedrijven is de produktie-omvang waarschijnlijk te klein om voor de aanwezige regelmatige arbeidskrachten een inkomen te realiseren dat hoger is dan dit minimumloon. Op deze bedrijven werken in totaal 126 arbeidskrachten (zie tabel 5.2).

Tabel 5.2 Hoofdberoepsbedrijven en arbeidskrachten naar bedrijfstype en arbeidsopbrengst per arbeidsjaareenheid (1983-1985)

Bedrijfstype/ arbeidsopbrengst in gulden	Aantal bedrij- ven	Aantal arbeidskrachten			Totaal AJE	Arbeidsopbrengst	
		regelmatig meer dan 20 uur	overig	overig		per AJE	per bedrijf
Glasgroentebedrijven							
boven 34000	13	39	8	3	47	28589	103359
tot 34000	73	168	32	103	203	48901	135985
totaal	86	207	40	106	250	45082	131053
Glasbloemenbedrijven							
boven 34000	9	28	10	10	40	29549	131331
tot 34000	96	243	78	95	336	53689	187912
totaal	105	271	88	105	376	51121	183062
Potplantenbedrijven							
boven 34000	4	13	8	1	21	28707	150711
tot 34000	22	72	9	17	83	61781	233083
totaal	26	85	17	18	104	55103	220410
Gemengde glasbedrijven							
boven 34000	3	3	1	2	5	29236	48727
tot 34000	19	60	23	20	86	55238	250023
totaal	22	63	24	22	91	53809	222573
Alle hoofdberoepsbedr.							
boven 34000	29	83	27	16	113	28979	112920
tot 34000	210	543	142	235	708	53543	180213
totaal	239	626	169	251	821	50085	172048

6. Toekomstige ontwikkeling zonder reconstructie

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de resultaten van vooruitberekeningen weergegeven omtrent de ontwikkeling van de tuinbouw in het reconstructiegebied in de komende periode van tien jaren. Deze ontwikkeling ligt uiteraard in het verlengde van die in de voorbije jaren. Toch kunnen alle trends uit de periode 1981-1986 niet zonder meer doorgetrokken worden. In de toekomst kunnen zich immers evenals in het verleden, onvoorziene ontwikkelingen voordoen, zoals wijzigingen in gasprijen en/of nieuwe (teelt)technieken. Bij de prognoses is geen rekening gehouden met de effecten van een reconstructie van het gebied.

6.2 Aantal hoofdberoepsbedrijven

Het totale aantal hoofdberoepsbedrijven is tussen 1981 en 1986 licht gestegen, namelijk van 231 tot 239. In paragraaf 3.2 is reeds aangegeven dat deze stijging hoofdzakelijk wordt veroorzaakt door het relatief grote aantal stichtingen in het gebied, die in feite een geleidelijke vorm van bedrijfsopvolging zijn. Specialisatie in de potplantenteelt maakte voor veel zoons een (tijdelijke) afsplitsing van het ouderlijk bedrijf mogelijk. Voor nieuwvestiging (in de afgelopen periode een derde van het aantal stichtingen) zijn de mogelijkheden beperkt, omdat en in het gebied nauwelijks nog ruimte is voor nieuwe glasopstanden.

In Poeldijkse Pad heeft ongeveer 60% van de bedrijfshoofden ouder dan 50 jaar een opvolger. Daarnaast mag worden verwacht dat evenals in het verleden een groot deel van de bedrijven zonder opvolger toch zal worden voortgezet, maar dan door niet-familieleden.

Voor de toekomst wordt aangenomen dat het proces van toetreding maar weinig zal veranderen. Wel zal het aantal stichtingen in de toekomst afnemen. Ten eerste omdat de glasdichtheid in het gebied de 100% nadert. Ten tweede omdat mag worden verwacht dat de mogelijkheden tot bedrijfssplitsing door intensivering van de teelten geleidelijk aan zullen afnemen. Op veel bedrijven worden immers al intensieve teeltmethoden toegepast (substraatteelt) en verder zal de afzetmarkt voor potplanten in de toekomst naar verwachting minder sterk groeien dan voorheen. Het aantal bedrijven zal daarom waarschijnlijk minder sterk groeien dan in de afgelopen vijf jaar. Op basis van deze uitgangspunten wordt het aantal hoofdberoepsbedrijven voor 1996 geraamd op 248 tegen 239 in 1986.

6.3 Areaal glas

Het areaal glas op alle bedrijven is de afgelopen vijf jaar met 3,7 ha toegenomen tot 253 ha in 1986. De bedekkingsgraad met glas (oppervlakte glas/ oppervlakte cultuurgrond) nam in die zelfde periode toe van 92 naar 95 procent, met als gevolg dat in het gebied nauwelijks ruimte is voor nieuwvestiging. Verwacht wordt dat de nog aanwezige ruimte zoveel mogelijk zal worden benut. Aangehouden is dat over 10 jaar circa 256 ha in het gebied bedekt zal zijn met glas en daarnaast nog enige hectares zullen worden aangewend voor overig gebruik. Deze verdichting heeft waarschijnlijk een negatief effect op de produktieomstandigheden. Veel bedrijven hebben geen ruimte meer voor uitbreiding en zullen elders grond moeten aankopen. Ook worden de mogelijkheden om een meer optimale lengte-breedte van de kavel te realiseren door verdichting verder beperkt. Mede als gevolg van splitsing van bedrijven, ligt een lichte daling van de gemiddelde oppervlakte glas per bedrijf voor de hand (zie tabel 6.1).

6.4 Grondgebruik en bedrijfstype

Zoals hiervoor is aangegeven zal de omvang van het areaal glas de komende tien jaar waarschijnlijk geen grote verandering ondergaan. Wel is een verdergaande ontwikkeling te verwachten naar meer intensieve teelten. Het areaal potplanten zal naar verwachting verder toenemen ten koste van de glasgroenteteelt, terwijl het areaal bloemen ongeveer gelijk blijft.

Gezien de ontwikkeling in de rentabiliteit, het opvolgingspercentage, het stichtingspatroon en het toekomstige grondgebruik zal het aantal bedrijven zich naar verwachting ontwikkelen, zoals in tabel 6.3 is aangegeven.

6.5 Aantal arbeidskrachten

De laatste vijf jaar is het totaal aantal regelmatig werkzame arbeidskrachten in Poeldijkse Pad licht afgenomen van 889 in 1981 tot 854 in 1986 (-4%). Het totale arbeidsvolume verminderde eveneens (-3%). Dit ondanks een toename van het aantal bedrijven. De arbeidsproductiviteit ontwikkelde zich in positieve zin met een stijging van 1,2% tot 120 sbe per AJE op alle bedrijven.

Voor de toekomst wordt een stijging verwacht van de totale produktie door intensivering en toename van het aantal bedrijven. Op grond daarvan zou het aantal arbeidskrachten kunnen toenemen. Een tegengestelde werking gaat echter uit van een verdere automatisering waardoor de arbeidsproductiviteit toeneemt. Een en ander leidt waarschijnlijk tot een ongeveer gelijkblijvend aantal regelmatig werkzame arbeidskrachten (circa 790 in 1996).

Tabel 6.1 Verwachte ontwikkeling van het aantal hoofdberoeps-
bedrijven naar areaal glas

Areaal glas (are)	Aantal bedrijven			Percentage		
	1981	1986	1996 raming	1981	1986	1996 raming
Tot 60	29	35	40	12	15	16
60 - 80	55	54	55	24	23	22
80 - 100	57	65	70	25	27	28
100 - 150	53	49	51	23	21	21
150 en meer	37	36	32	16	14	13
Totaal	231	239	248	100	100	100

Tabel 6.2 Verwachte ontwikkeling van het grondgebruik (alle
bedrijven)

Grondgebruik	Arealen (ha)			Percentage		
	1981	1986	1996 raming	1981	1986	1996 raming
Grasland	8	7	4	3	3	1
Braakland	8	4	3	3	1	1
Tuinbouw open grond	5	4	3	2	1	1
Tuinbouw onder glas	249	253	256	92	95	97
waarvan:						
- groenten	106	103	95	39	39	36
- bloemen	125	124	124	46	46	47
- pot- en perkplanten	18	26	37	7	10	14
Totaal cultuurgrond	270	268	266	100	100	100

Tabel 6.3 Verwachte ontwikkeling van het aantal hoofdberoeps-
bedrijven naar bedrijfstype

Bedrijfstype	Aantal bedrijven			Percentage		
	1981	1986	1996 raming	1981	1986	1996 raming
Glasgroentebedrijven	82	86	87	35	36	35
Glasbloemenbedrijven	106	105	109	46	44	44
Potplantenbedrijven	17	26	37	7	11	15
Gemengde glasbedrijven	26	22	15	11	9	6
Totaal	231	239	248	100	100	100

Literatuur

Centrale Landinrichtingscommissie,
Adviesrapport ex artikel 6 van de Regeling Reconstructie Oude
Glastuinbouwgebieden voor het gebied "Poeldijkse Pad",
Utrecht, 1987.

Rijk, P.J.,
Fijnacker-Delfgauw; de glastuinbouw in het reconstructiegebied,
Den Haag, LEI, 1988, Mededeling 382.

Rijk, P.J.,
Wateringen; de glastuinbouw in een reconstructiegebied in het
Westland,
Den Haag, LEI, 1988, Mededeling 385.

Bijlagen

Bijlage 1 Standaardbedrijfseenheden

Standaardbedrijfseenheid = Eenheid waarin de omvang van een agrarisch bedrijf en van de afzonderlijke produktierichtingen binnen een bedrijf wordt uitgedrukt. Een sbe komt overeen met een bepaald bedrag aan netto toegevoegde waarde in een basisperiode bij een doelmatige bedrijfsvoering en onder normale omstandigheden. Hier volgen enige normen (aantal sbe per ha; normen 1981):

Bloemkwekerijgewassen onder glas	sbe per hectare	Groenten onder glas	sbe per hectare
Alstroemeria's	570	Komkommers, verwarmd	360
Anjers grootbloemig	600	Paprika, verwarmd	350
trosbloemig	440	Tomaten, verwarmd	380
Amaryllissen	380	Aardbeien, verwarmd	350
Chrysanten	380	Augurken, verwarmd	300
Freesia's	450	Overige groenten, verwarmd	310
Gerbera's	370	Overige groenten, koud	220
Lelies	460	Opweekmateriaal groenten	1200
Orchideeën	400	Boomkwekerijgewassen en vaste planten onder glas	500
Rozen	540		
Overige snijbloemen	350		
Potplanten, bloeiend	610		
Potplanten, blad	670		
Perkplanten	380		
Overige bloemisterijgewas.	350		
Opweekmateriaal bloemen	1200		

